

CYFARFOD	Pwyllgor Craffu Cymunedau
DYDDIAD	7 Tachwedd 2024
TEITL	Cynllunio a Chymunedau Cymraeg
RHESWM DROS GRAFFU	Sicrwydd o ran gweithrediad
AWDUR	Gareth Jones, Pennaeth Cynorthwyol
AELOD CABINET	

1. Pam fod angen ei graffu?

- 1.1 Mae angen sicrwydd bod y drefn gynllunio yn ystyried o ddifri effaith datblygiadau (mawr a man) ar gymunedau Cymraeg bregus.
- 1.2 Mae'r Canllaw Cynllunio Atodol – 'Cynnal a Chreu Cymunedau Nodedig a Chynaliadwy' yn nodi:
 - Bydd Datganiad Iaith yn angenrheidiol er mwyn cael mwy o wybodaeth am ddatblygiad sy'n cyrraedd trothwyon maen prawf 1 a – c, Polisi PS 1.
 - Yn unol â maen prawf 2, Polisi PS 1, bydd angen Asesiad Effaith Ieithyddol ar gyfer datblygiad mawr annisgwyl na chafodd ei nodi na'i ragweld yn y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd.
- 1.3 Drwy'r Canllaw, ceir arweiniad i ymgeiswyr o ran y fethodoleg ar gyfer paratoi datganiad ac asesiad effaith.
- 1.4 O ystyried mai'r ymgeiswyr sydd yn gyfrifol am ddarparu Datganiad Iaith / Asesiad Effaith Ieithyddol, dylid craffu os ydynt yn cael eu cyflwyno yn unol â'r fethodoleg yma. Hefyd, a oes ystyriaeth yn cael ei roi i effaith gronol ceisiadau ar gymunedau Cymraeg bregus pan fo'r Cyngor yn ymdrin â'r datganiadau / asesiadau effaith wrth ddelio gyda cheisiadau cynllunio.

2. Beth yn union sydd angen ei graffu?

- 2.1 Pa broses sydd yn cael ei ddilyn pan fo datganiad iaith / asesiad effaith ieithyddol yn cael ei gyflwyno?
- 2.2 Sut mae cynnwys/safon y datganiadau iaith / asesiadau effaith ieithyddol yn cael ei asesu?
- 2.3 Beth yw mewnbwn yr Uned Iaith?
- 2.4 Beth sydd mewn lle i sicrhau bod effaith cronol datblygiadau yn cael ei ystyried?

3. Crynodeb a'r Materion Allweddol

3.1 Tynnir sylw'r Pwyllgor Craffu Cymunedau at y materion allweddol isod:

- Mae'r ystyriaeth y gall Cyngor Gwynedd ei roi i'r iaith Gymraeg o fewn y system gynllunio wedi ei gyfyngu o ganlyniad i ofynion cyfreithiol a'r hyn a nodir ym mholisi cynllunio cenedlaethol a Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20 (Llywodraeth Cymru).
- Credir ei bod yn amserol i Lywodraeth Cymru ystyried adolygu Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20 (Llywodraeth Cymru) os am sicrhau fod yr iaith Gymraeg yn cael ystyriaeth briodol mewn awdurdodau Cynllunio ar draws Cymru.
- Mae'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd (Gwynedd ac Ynys Môn) a'r Canllaw Cynllunio Atodol sydd yn rhoi arweiniad mwy manwl ar sut i roi ystyriaeth i'r iaith Gymraeg, yn mynd tu hwnt i ofynion y polisi cenedlaethol a NCT (TAN) 20.
- Mae rôl y Cyngor fel awdurdod cynllunio yn ymwneud ac asesu tystiolaeth a gyflwynir gyda cheisiadau cynllunio yng nghyd-destun gofynion y CDLI ar y cyd (ac unrhyw ystyriaethau cynllunio perthnasol eraill) - nid paratoi asesiadau ac ati ar ran ymgeisydd.
- O safbwynt ystyriaeth o'r iaith Gymraeg gyda cheisiadau cynllunio mae trefniadau wedi eu sefydlu sydd yn cynnwys mewnbwn arbenigol Uned Iaith y Cyngor.
- Mae'r Gwasanaeth Polisi Cynllunio yn unol â'r gofyn statudol, yn monitro'r CDLI ar y cyd ac yn paratoi Adroddiadau Monitro Blynyddol ar gyfer cyfres o ddangosyddion sydd yn cynnwys rhai yn ymwneud a'r iaith Gymraeg.
- Bydd y Cynllun Datblygu Lleol newydd yn cynnwys asesiad o effaith ar yr iaith Gymraeg fel rhan o'r broses baratoi, ac yn cynnwys adolygiad o'r holl bolisiau cynllunio perthnasol, gan ddarparu fframwaith fonitro newydd a Chanllawiau Cynllunio Atodol newydd.
- Gyda'r ymgynghoriadau ac ymgysylltu, yn cynnwys adrodd i'r Pwyllgor Craffu Cymunedau, fydd yn digwydd fel rhan o'r broses o baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol newydd, bydd cyfle i bob Aelod roi mewnbwn.

4. Cefndir / Cyd-destun

- 4.1 Cyn ymateb i'r materion sydd angen eu craffu, credir ei fod yn hanfodol i egluro'r cyd-destun statudol, y sefyllfa polisi cenedlaethol a pholisi lleol sydd yn berthnasol i'r maes cynllunio ac ystyriaeth o'r iaith Gymraeg. Bydd y rhan yma o'r adroddiad wedyn yn egluro'r cyd-destun ar gyfer sut mae'r Cyngor yn gweithredu'r polisiau perthnasol gan hefyd gyfarch y materion sydd angen eu craffu.

Y CYD-DESTUN STATUDOL A'R CYD-DESTUN POLISI CYNLLUNIO

Fframwaith a gofynion statudol

- 4.2 Mae'r broses gynllunio yn gweithredu o fewn fframwaith statudol sydd yn cynnwys tair haen sef deddfwriaeth sylfaenol, is-ddeddfwriaeth ac yna'r polisiau a'r canllawiau cynllunio perthnasol. Mae'r ddeddfwriaeth sylfaenol yn cynnwys Deddf Cynllunio (Cymru) 2015, gyda'r ddeddfwriaeth sylfaenol arall yn cynnwys Deddf

Cynllunio Gwlad a Thref 1990, Deddf Cynllunio a Phryniant Gorfodol 2004 a Deddf Cynllunio 2008.

- 4.3 Mae Deddf Cynllunio (Cymru) 2015 yn cyfeirio'n benodol at yr iaith Gymraeg gan nodi'r angen i roi unrhyw ystyriaeth berthnasol i'r defnydd o'r iaith Gymraeg, lle mae'n faterol i'r cais. Ar y pryd, roedd hyn yn codi proffil yr iaith Gymraeg o safbwynt y fframwaith statudol, ond rhaid cofio bod yr iaith yn ystyriaeth gynllunio beth bynnag, cyn y Ddeddf Cynllunio (Cymru) 2015.
- 4.4 O safbwynt gwneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio, mae adran 38(6) o'r Ddeddf Cynllunio a Phryniant Gorfodol yn datgan fod yn rhaid gwneud penderfyniadau yn unol â'r cynllun datblygu, oni bai bod ystyriaethau cynllunio perthnasol yn dweud fel arall. Hwn yw'r prawf statudol wrth wneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio, a'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd (Gwynedd ac Ynys Môn) yw'r Cynllun Datblygu Lleol cyfredol ar gyfer ardal awdurdod cynllunio Gwynedd. Mae tair haen o gynlluniau datblygu yng Nghymru sydd yn cynnwys ar lefel genedlaethol Cymru'r Dyfodol: Y Cynllun Cenedlaethol 2040, ar lefel rhanbarthol Cynllun Datblygu Strategol (heb ei fabwysiadu) a'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd (Gwynedd ac Ynys Môn) ar gyfer ardal awdurdod cynllunio lleol Gwynedd.

Polisi Cynllunio Cenedlaethol

- 4.5 Mae'r system gynllunio yn rheoli datblygu a defnydd tir er budd y cyhoedd, gan roi blaenoriaeth i fudd cyfunol tymor hir, gan gyfrannu at wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Mae Polisi Cynllunio Cymru (PCC) yn amlinellu polisiau Llywodraeth Cymru ar gynllunio defnydd tir. Fe'i hategir gan gyfres o Nodiadau Cyngor Technegol (TANs), Cylchlythyrau Llywodraeth Cymru a llythyrau egluro polisi. Hyn yw'r fframwaith cynllunio cenedlaethol yng Nghymru. Mae'r rhan isod yn amlygu'r arweiniad a geir o fewn PCC a NCT (TAN) 20 ar gyfer yr iaith Gymraeg:

Polisi Cynllunio Cymru (PCC) (Rhifyn 12 Chwefror 2024) –

- 4.6 Mae paragraffau 3.25 i 3.29 yn cyfeirio tuag at 'Y Gymraeg a Chreu Lleoedd'. Y prif faterion mae'n ei amlygu yw:
- Dylai'r system gynllunio defnydd tir ystyried yr amodau sy'n hanfodol i'r Gymraeg a, thrwy wneud hynny, gyfrannu at ei defnyddio a'r nod llesiant y Gymraeg sy'n Ffynnu.
 - Rhaid ystyried effeithiau tebygol y cynllun datblygu ar y defnydd o'r Gymraeg fel rhan o'r Arfarniad Cynaliadwyedd.
 - Dylid ceisio sicrhau dosbarthiad a datblygiadau gam wrth gam sy'n ystyried gallu'r ardal neu'r gymuned i ganiatáu'r datblygiad heb gael effaith andwyol ar y defnydd o'r Gymraeg.
 - Dylai Cynllun Datblygu gynnwys datganiad ar sut mae ystyriaeth wedi ei roi i anghenion a buddiannau'r Gymraeg wrth baratoi'r cynllun a sut mae unrhyw bolisiau yn ymwneud â'r Gymraeg yn rhyngweithio â pholisiau eraill.
 - Gall ystyriaethau yn ymwneud â'r defnydd o'r Gymraeg gael sylw gan y sawl sydd yn penderfynu cais cyn belled â'u bod yn berthnasol i geisiadau am ganiatâd cynllunio.

- Ni ddylai polisïau a phenderfyniadau gyflwyno unrhyw elfen o wahaniaethu rhwng unigolion yn seiliedig ar eu gallu ieithyddol, ac ni ddylent geisio rheoli daliadaeth tai ar sail ieithyddol.
- Os bydd angen, gellir cynnal asesiadau o'r effaith ar yr iaith mewn perthynas â datblygiadau mawr na ddynodwyd mewn cynllun datblygu sy'n cael eu cynnig mewn ardaloedd o sensitifrwydd neu bwysigrwydd arbennig i'r iaith. Dylai unrhyw ardaloedd o'r fath fod wedi'u diffinio'n glir yn y cynllun datblygu.

Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20 Cynllunio a'r Gymraeg (Hydref 2017)

4.7 Mae Pennod 2 o fewn NCT (TAN) 20 yn cyfeirio tuag at Gynlluniau Datblygu Lleol a'r Gymraeg: [Nodyn cyngor technegol \(TAN\) 20: cynllunio a'r Gymraeg | LLYW.CYMRU](#)

- Mae'n amlgu'r angen i ymgynghori ar gyfer materion ieithyddol o fewn ardal y Cynllun gan adnabod unrhyw waith ychwanegol ar gyfer casglu sail tystiolaeth am y Gymraeg.
- Y mecanwaith ar gyfer ystyried y Gymraeg o safbwynt ei berthnasedd i ddefnydd tir yw'r Arfarniad o Gynaliadwyedd (AoG) y Cynllun a fydd yn ystyried effeithiau tebygol ar ddefnyddio'r Gymraeg.
- Mae paragraff 2.5.2 yn datgan gall strategaeth y Cynllun i gefnogi'r iaith gynnwys:
 - hyrwyddo treftadaeth a diwylliant lleol;
 - cynllunio gwasgariad a maint datblygiadau i helpu cymunedau i fod yn gynaliadwy;
 - cyflwyno datblygiadau tai a chyflogaeth strategol fesul cam;
 - nodi ardaloedd o sensitifrwydd neu arwyddocâd ieithyddol, rhaid dangos y rhain ar fap cynigion;
 - cyfeirio safleoedd strategol i gymunedau lle ceir tystiolaeth sy'n awgrymu y cânt effaith debygol bositif ar y defnydd o'r Gymraeg; a
 - datblygu mesurau lliniaru os bydd effaith ar y Gymraeg yn debygol o fod yn negyddol.
- Mae paragraff 2.6.4 yn datgan rhaid i bolisïau cynllunio beidio â cheisio rheoli pwy sy'n byw mewn tŷ ar sail ieithyddol.
- Dylid nodi mesurau lliniaru i leihau neu ddiddymu effeithiau negyddol posib yn sgil datblygiad. Gall mesurau lliniaru gynnwys cyflwyno polisïau datblygu fesul cam wrth gam, tai fforddiadwy digonol, neilltuo safleoedd cyfan o dai fforddiadwy i ateb gofynion lleol a darparu cyfleoedd gwaith a seilwaith cymdeithasol i gynnal y cymunedau lleol.
- Gellir cynnwys dangosyddion mewn cysylltiad â'r mesurau lliniaru sydd yn y cynllun. Rhaid i fesurau lliniaru bod yn dderbyniol o safbwynt cynllunio ac yn ymwneud yn uniongyrchol â'r datblygiad gydymffurfio â phob cyfraith gymwys.
- Dylid ymgynghori efo'r Comisiynydd y Gymraeg wrth baratoi'r Cynllun.

4.8 Mae Pennod 3 o NCT (TAN) 20 yn cyfeirio tuag at faterion Rheoli Datblygu, a sut dylid rhoi ystyriaeth i'r iaith Gymraeg yn y broses o ddelio gyda ceisiadau cynllunio. Credir y dylid ystyried y materion canlynol o'r rhan yma sydd hefyd yn gallu dylanwadu ar y Cynllun Datblygu sef:

- Ni ddylid fel arfer cynnal asesiad o effaith ceisiadau cynllunio ar y Gymraeg gan y byddai hynny'n dyblygu gwaith yr AoG a phrosesau dewis safleoedd y Cynllun Datblygu Lleol.
 - Yr unig eithriad i hyn yw cais am ddatblygiad mawr ar safle ar hap o fewn ardal wedi ei ddiffinio fel un ieithyddol sensitif neu arwyddocaol yna gellid cynnal asesiad o effaith debygol y datblygiad ar y Gymraeg.
 - Datblygiad mawr i bwrpas hyn yw 10 neu fwy o unedau preswyl neu ddatblygiad dros 1,000 metr sgwâr neu 1 hectar er caiff Awdurdod Cynllunio Lleol bennu ei ddiffiniad ei hun yn y Cynllun Datblygu Lleol yn seiliedig ar dystiolaeth.
 - Dylid ystyried yn ofalus ydy hi'n llesol gofyn am asesiad o ddatblygiadau cyflogaeth, manwerthu neu fasnachol.
 - Yr Awdurdod Cynllunio Lleol fydd yn gyfrifol am gynnal unrhyw asesiad ac am ffurf yr asesiad.

4.9 Mae Pennod 4 o TAN 20 yn cyfeirio tuag at Arwyddion a Hysbysebion gan ddatgan:

- Gall polisiâu'r Cynllun Datblygu Lleol hybu darparu arwyddion dwyieithog.
- Gellid hefyd annog pobl i gadw enwau traddodiadol Cymraeg ar gyfer datblygiadau a strydoedd newydd.

Polisi Cynllunio Lleol - Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd Gwynedd a Môn 2011-2026

4.10 Mae'r canlynol yn amlygu'r ystyriaeth gafodd ei roi i'r iaith Gymraeg yn ystod y broses o baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd presennol:

- Sail Tystiolaeth – fel rhan o'r sail tystiolaeth fe baratowyd y dogfennau canlynol:
 - PT.019 Papur Testun 10 Iaith Gymraeg a Diwylliant
 - PT.020 Papur Testun 10A Proffil Ieithyddol Gwynedd
 - PT.021 Papur Testun 10B Proffil Ieithyddol Ynys Môn
 - DC.014 Arolwg Tai a'r Iaith Gymraeg
- Asesiadau – ar gyfer asesu effaith y Cynllun fe ddarparwyd:
 - CDLL.007 Arfarniad Cynaliadwyedd (Mawrth 2016) (yr iaith Gymraeg yn un o Amcanion o fewn Fframwaith yr Arfarniad Cynaliadwyedd)
 - CDLL.011 Asesiad Effaith ar yr Iaith Gymraeg (2013)
 - CDLL.012 Asesiad Effaith ar yr Iaith Gymraeg (2015)
 - CDLL.013 Asesiad Effaith ar yr Iaith Gymraeg (Mawrth 2016)
- Ymgynghori ar y Cynllun – trwy'r holl gamau statudol o baratoi'r Cynllun fe ymgynghorwyd efo nifer helaeth o Rhanddeiliaid gan gynnwys Comisiynydd yr Iaith.
- Ardal Sensitifrwydd / Arwyddocâd Ieithyddol - Nid yw'r Cynllun yn nodi ardaloedd o sensitifrwydd neu arwyddocâd ieithyddol ar y map cynigion gan fod y Cynllun wedi cael ei baratoi cyn i hyn ddod yn ofynnol yn y PCC a NCT (TAN) 20 presennol. Fodd bynnag mae'r canlynol yn amlygu pwysigrwydd yr iaith Gymraeg yn ardal y Cynllun:
 - Mae rhan o Weledigaeth y Cynllun yn datgan bydd ardal y Cynllun yn **"Ile mae'r iaith Gymraeg yn rhan annatod o Gymunedau"**

- Mae Amcan Strategol SO1 yn datgan bydd y Cynllun yn **“Diogelu a chryfhau’r iaith Gymraeg a’r diwylliant a hyrwyddo ei ddefnyddio fel rhan hanfodol o fywyd y gymuned”**.
- Mae Strategaeth y Cynllun ym mhennod 5 yn cyfeirio tuag at yr iaith Gymraeg ac o ystyried pwysigrwydd yr iaith o fewn ardal y Cynllun yn datgan **“Felly ystyrir ei bod yn angenrheidiol i’r Cynllun gynnwys polisi penodol i ddweud am yr amgylchiadau lle bydd y Cynghorau angen rhoi ystyriaeth i ardrawiad datblygiad ar yr iaith Gymraeg a diwylliant. Yn ogystal, hyrwyddir diogelu a gwella’r iaith o fewn ardal y Cynllun drwy wahanol bolisiau yn y Cynllun. Mae’r polisiau’n hwyluso’r math o ddatblygiad sy’n gallu cyfrannu i greu’r amgylchiadau cywir i gyfrannu at gynnal a chreu cymunedau Cymraeg eu hiaith, e.e. cymysgedd o dai daliadaeth a math cyfleoedd cyflogaeth, gwasanaethau a chyfleusterau cymunedol.”**
- Polisi Strategol PS 1 Yr iaith Gymraeg a’r Diwylliant Cymreig – mae’r polisi yma yn gosod y cyd-destun ar gyfer asesu’r effaith y gallai cynigion ei chael ar yr iaith a’r diwylliant (gweler copi o’r Polisi yn Atodiad 1 i’r adroddiad yma)
 - Mae’r Polisi yn gosod allan trothwyon ar gyfer gofyn am Asesiad Effaith iaith Gymraeg ar gyfer datblygiadau raddfa fawr ar safleoedd ar hap i dai a llif arwyddocaol o weithlu i ddatblygiadau cyflogaeth.
 - Ceir trothwyon ar gyfer Datganiad ieithyddol sef:
 - Datblygiad manwerthu, diwydiannol neu fasnachol sy’n cyflogi mwy na 50 o weithwyr a /neu efo arwynebedd o 1,000 metr sgwâr neu fwy; neu
 - Datblygiad preswyl sydd un ai ar ben ei hun neu yn gronol yn darparu mwy na’r ddarpariaeth tai dangosol a osodwyd ar gyfer yr anheddle; neu
 - Datblygiad preswyl o 5 o unedau tai neu fwy ar safleoedd a ddynodwyd neu safleoedd hap nad yw’n mynd i’r afael â thystiolaeth o angen a galw am dai.
 - Ceir maen prawf sydd yn datgan caiff cynigion a fyddai’n achosi niwed o sylwedd i gymeriad a chydbwysedd iaith cymuned nad ellir ei osgoi neu ei liniaru yn foddhaol.
 - Yn ogystal ceir meini prawf yn gofyn am gynllun arwyddion dwyieithog a disgwyliad y bydd enwau Cymraeg yn cael eu defnyddio.
 - Paratowyd Canllaw Cynllunio Atodol i gyd fynd efo Polisi Strategol PS 1 sef ‘Cynnal a Chreu Cymunedau Nodedig a Chynaliadwy’. Mae hwn yn rhoi arweiniad ar gyfer gweithredu Polisi PS 1 gan gynnwys methodoleg ar gyfer paratoi Asesiad Effaith iaith Gymraeg a Datganiad iaith Gymraeg. Gellir gweld copi o’r Canllaw yma yn y linc ganlynol - [Canllaw-Cynllunio-Atodol-Cynnal-a-Chreu-Cymunedau-Nodedig-a-Chynaliadwy-Gorff-2019.pdf \(llyw.cymru\)](#)
- Datblygiadau tai ar hap. Pe byddai safle ar hap a ystyrir yn arwyddocaol yn cael ei gyflwyno’n annisgwyl, byddai polisiau’r Cynllun yn darparu’r sail i arfer y rheolaethau angenrheidiol fel datblygu cam wrth gam, fel er enghraifft polisi PS 1 mewn ymateb i bryderon ynglŷn ag effeithiau posibl ar yr iaith Gymraeg a diwylliant Cymreig. Rhaid cofio nad oes yna unrhyw safle strategol tai wedi ei adnabod yn y Cynllun ble efallai buasai’n briodol cael polisi datblygu cam wrth gam.
- Mae Fframwaith Monitro’r Cynllun yn cynnwys dangosyddion sydd yn ymwneud a’r iaith Gymraeg.

- Mae'r Adroddiad Monitro Blynyddol sydd yn cael ei baratoi yn ymateb i'r fframwaith monitro o fewn y Cynllun. Mae'r fframwaith monitro yn cynnwys dangosyddion am yr iaith Gymraeg.

4.11 Fel y gwelir o'r uchod mae'r Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd yn cyfarch y materion ieithyddol a amlygir o fewn PCC a TAN 20 ac yn mynd tu hwnt iddynt. Yn wir mae'r trothwyon ar gyfer Asesiad Effaith Iaith Gymraeg neu Ddatganiad Iaith Gymraeg yn mynd yn bellach na'r hyn a geir o fewn y Polisi cenedlaethol ar NCT 20 (TAN). Mae Polisi PS 1 yn berthnasol i holl ardal y Cynllun ac felly er nad yw'r Cynllun yn nodi ardaloedd o sensitifrwydd neu arwyddocâd ieithyddol, mae'n amlwg fod hyn yn berthnasol i holl ardal y Cynllun.

Cynllun Datblygu Lleol newydd (ardal awdurdod cynllunio Lleol Gwynedd)

4.12 Mae'r broses o baratoi Cynllun Datblygu Lleol newydd wedi dechrau ac mae'r Cynllun wedi ei gynnwys fel un o'r blaenoriaethau, dan thema Gwynedd Werdd yng Nghynllun y Cyngor 2023-28 . O ran materion ieithyddol mi fydd yr arweiniad o fewn PCC a NCT 20 (TAN) yn cael ei ddilyn ynghyd a chasglu sail tystiolaeth berthnasol. Mi fydd cyfle yn y broses o baratoi'r Cynllun newydd i ail edrych ar bolisiau'r Cynllun presennol gan gynnwys wrth gwrs yr ystyriaeth a roddir i'r iaith Gymraeg gyda cheisiadau cynllunio.

Cyfarwyddyd Erthygl 4

4.13 Roedd y diwygiadau a gynhaliwyd i'r Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Dosbarthiadau Defnydd) 1987¹ er creu tri dosbarth defnydd newydd (dosbarth defnydd C3: Prif gartref, C5: Cartref Eilaidd ac C6: Llety gosod tymor byr) ynghyd a diwygio Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref (Datblygu Cyffredinol a Ganiateir) 1995² yn caniatáu newidiadau digyfngiad rhwng y 3 dosbarth defnydd newydd. Mae Cyngor Gwynedd wedi dilyn y camau priodol er gosod Cyfarwyddyd Erthygl 4, sydd yn diddymu rhai o'r hawliau i newid rhwng y dosbarthiadau defnydd heb dderbyn caniatâd cynllunio. Mae'r Cyfarwyddyd Erthygl 4 yn weithredol ers 1 Medi 2024 o fewn ardal awdurdod cynllunio Gwynedd, a nodir fod y gwaith yma hefyd wedi ei gynnwys yng Nghynllun y Cyngor dan thema Gwynedd Glyd.

4.14 Yn unol â'r gofynion yn gysylltiedig â chyflwyno Cyfarwyddyd Erthygl 4, roedd yn ofynnol casglu tystiolaeth a oedd yn cefnogi'r amgylchiadau eithriadol er cyfiawnhau gweithredu'r Cyfarwyddyd. Bu gosod Rhybudd Cyfarwydd Erthygl 4 ar 2 Awst 2023 ynghyd a chynnal ymarferiad ymgysylltu cyhoeddus am gyfnod o 6 wythnos.

4.15 Ymysg yr ystyriaethau a roddwyd er cyfiawnhau cyflwyno'r Cyfarwyddyd Erthygl 4 (y Papur Cyfiawnhad) oedd ystyried effaith y ddarpariaeth o lety gwyliau tymor byr ac ail gartrefi ar gymunedau Gwynedd, gan gynnwys y farchnad dai, gwead cymdeithasol a'r iaith Gymraeg.

4.16 Un o brif amcanion gweithredu ar y Cyfarwyddyd Erthygl 4 yw ceisio gwarchod y stoc dai presennol a thrwy hynny sicrhau fod yna ddarpariaeth ddigonol o dai ar gael i ddiwallu anghenion lleol. Yn ogystal â sicrhau darpariaeth o dai i ddiwallu anghenion lleol, sgil effaith hynny yw ceisio sicrhau fod yna boblogaeth sefydlog yn

¹ [Gorchymyn Cynllunio gwlad a Thref \(Dosbarthiadau Defnydd\) 1987 \(fel a ddiwygiwyd\)](#)

² [Gorchymyn Cynllunio Gwlad a Thref \(Datblygu Cyffredinol a Ganiateir\) 1995 \(fel a ddiwygiwyd\)](#).

byw yn ein cymunedau i gynnal gwasanaethau a chyfleusterau, a thrwy hynny gobeithir y bydd yn cyfrannu tuag at ffyniant y Gymraeg.

- 4.17 Ynghyd a'r ystyriaeth a roddwyd i'r buddion ieithyddol wrth gyfiawnhau gweithredu ar y cyfarwyddyd Erthygl 4, mae ystyriaeth hefyd wedi ei roddi i'r effaith cysylltiedig. Gofynnwyd cwestiwn penodol yn ystod y cyfnod ymgysylltu cyhoeddus ynglŷn â sut fyddai'r Cyfarwyddyd Erthygl 4 yn effeithio ar allu pobl i ddefnyddio'r Gymraeg a statws y Gymraeg. Defnyddiwyd yr ymatebion i ddiweddarau Asesiad Effaith Integredig (a oedd yn ystyried effaith y bwriad ar yr iaith Gymraeg).

Gweithrediad polisiau cynllunio ac ymateb i'r materion i'w craffu.

Pa broses sydd yn cael ei ddilyn pan fo datganiad iaith / asesiad effaith ieithyddol yn cael ei gyflwyno?

- 4.18 Wrth asesu cais cynllunio, rhaid nodi mai un ystyriaeth gynllunio ymysg nifer o ystyriaethau eraill yw'r iaith Gymraeg. Mae polisi PS 1 yn sefydlu pryd fod angen asesiad neu ddatganiad ieithyddol i gefnogi cais cynllunio a cheir mwy o arweiniad am hynny o fewn y Canllaw Cynllunio Atodol, Cynnal a Chreu Cymunedau Nodedig a Chynaliadwy.
- 4.19 Mewn amgylchiadau lle mae cais yn cael ei dderbyn heb asesiad neu ddatganiad ac mae graddfa neu natur y datblygiad yn gofyn hynny, bydd y swyddog achos yn gofyn am y wybodaeth gan yr asiant neu'r ymgeisydd. Nid yw'n bosib peidio dilysu cais cynllunio ar y sail nad yw asesiad neu ddatganiad wedi ei gynnwys lle bo angen un, oherwydd y gofynion sydd yn berthnasol gyda'r broses dilysu. Er hynny, mae nifer o geisiadau cynllunio wedi cael eu gwrthod dros y blynyddoedd diwethaf ar sail diffyg ystyriaeth i'r iaith Gymraeg. Yn ystod cyfnod Ebrill 2023 i Mawrth 2024, cafodd 3 cais cynllunio eu gwrthod yn rhannol oherwydd materion ieithyddol amrywiol. Yn yr un cyfnod derbyniwyd 1 Asesiad Ieithyddol a 17 Datganiadau Ieithyddol gyda cheisiadau a benderfynwyd a oedd yn cyfarch y trothwyon o fewn Polisi Cynllunio PS 1.
- 4.20 Os nad yw'n glir os oes angen asesiad neu ddatganiad iaith Gymraeg, bydd y swyddog achos yn ceisio barn gan y Gwasanaeth Polisi Cynllunio.
- 4.21 Mae'r angen i baratoi a chyflwyno asesiad neu ddatganiad iaith yn gyfrifoldeb yr asiant neu'r ymgeisydd. Rôl y Cyngor fel awdurdod cynllunio lleol yw asesu ceisiadau cynllunio a'r wybodaeth a gyflwynwyd, ac nid paratoi asesiadau ar ran yr asiant neu'r ymgeisydd.
- 4.22 Pan dderbynnir asesiad/ddatganiad ieithyddol, mae'r Gwasanaeth Cynllunio yn ymgynghori gyda'r Uned Iaith, ac mae esboniad o rôl yr Uned bellach lawr yn yr adroddiad. Nid yw'r Uned Iaith yn cynnig asesiad o effaith tebygol y datblygiad yn ei gyfarwydd. Wrth asesu cais, rôl y swyddog achos yw asesu'r datblygiad yn ei gyfarwydd. Mae'r Swyddog Achos yn asesu'r holl wybodaeth a thystiolaeth yng nghyd-destun y CDLI ar y Cyd ac unrhyw ystyriaethau cynllunio perthnasol eraill (sydd yn cynnwys polisiau cenedlaethol), mewn adroddiad cynllunio ar gyfer penderfyniad dirprwyedig neu ar gyfer penderfyniad gan y Pwyllgor Cynllunio. Fe

fydd yr adroddiad yn cynnwys asesiad o unrhyw effaith tebygol yn erbyn gofynion polisi PS 1 a'r cyngor o fewn y CCA. Pe caniateir cais, mae modd gosod amodau cynllunio lle mae cyfiawnhad ac fe all hynny cynnwys mesurau i liniaru effaith y datblygiad ar yr iaith.

Sut mae cynnwys/safon y datganiadau iaith / asesiadau effaith ieithyddol yn cael ei asesu?

- 4.23 Mae adnabod nodweddion y gymuned a'r ffactorau sy'n dylanwadu ar hyfywedd yr iaith yn gynnar yn cynnig y cyfle gorau i sicrhau bod y Gymraeg yn cael ystyriaeth deg mewn datblygiadau. Disgwylir i'r unigolyn cymwys fydd yn cynghori'r ymgeisydd i gysylltu â'r swyddogion sydd â chyfrifoldeb dros hybu'r Gymraeg i drafod y mesurau yn ogystal â thrafod gyda'r Swyddog Cynllunio. O ganlyniad i hyn disgwylir i bob asesiad neu ddatganiad iaith roi sylw i ffactorau penodol er mwyn dangos bod ystyriaeth deg wedi ei roi i effeithiau posib y datblygiad ar yr iaith Gymraeg, yn unol gyda'r hyn a nodir yn y canllawiau cynllunio atodol.
- 4.24 Defnyddir rhestr wirio gan staff yr uned iaith er mwyn sicrhau bod gwybodaeth, ystadegau a thystiolaeth ddigonol wedi eu cynnwys. Disgwylir gweld data fel ystadegau cyfrifiad y ward a'r ardaloedd cyfagos, y galw am dai lleol a'r llefydd gweigion mewn ysgolion lleol. Ceir rhagor o fanylion am hyn yn Atodiad 2.
- 4.25 Mae'r asesiad/datganiad ieithyddol yn ddogfen annibynnol felly mae'r Uned Iaith yn disgwyl i'r ymgeisydd gynnwys yr holl wybodaeth berthnasol yn y ddogfen fel nad oes angen edrych mewn dogfen arall am y manylion. Os nad oes dystiolaeth ddigonol a chyfredol wedi ei gyflwyno i gyfiawnhau'r effaith a nodir yn yr asesiad nodir hynny yn y sylwadau ar yr asesiad/datganiad.
- 4.26 Cynhelir cyfarfod bob pythefnos o staff yr Uned Iaith er mwyn cyd-drafod yr asesiadau/datganiadau a cheisio sicrhau bod cysondeb yn y sylwadau a gyflwynir. Mae hyn hefyd yn gyfle i wirio bod ystyriaeth wedi ei roi i ddatblygiadau eraill yn yr ardal dan sylw wrth wirio'r cais.

Beth yw mewnbwn yr Uned Iaith?

- 4.27 Rôl yr Uned Iaith yw cynnig barn wrthrychol ac annibynnol ar gynnwys yr Asesiad neu Ddatganiad Iaith a gyflwynir gan y datblygwr fel rhan o'r cais cynllunio. Nid yw'r uned yn cynnig asesiad o effaith tebygol y datblygiad, yn hytrach edrychir ar y farn a gynigir yn y dogfennau a'r dystiolaeth a gyflwynir i gefnogi'r farn honno.
- 4.28 Edrychir ar gywirdeb y dystiolaeth, ac os na chredir bod digon o dystiolaeth i gefnogi'r farn a gyflwynir, gellir cynnig argymhellion i'r datblygwr am faterion y dylent eu hystyried a newidiadau y dylid eu gwneud i'r dogfennau er mwyn iddynt allu cynnig asesiad teg o'r effaith tebygol ar y gymuned a'r iaith. Disgwylir gweld unrhyw newidiadau yn cael eu hymgorffori yn y dogfennau erbyn i gais fynd i Bwyllgor.

Beth sydd mewn lle i sicrhau bod effaith cronol datblygiadau yn cael ei ystyried?

- 4.29 O fewn Atodiad 5 i'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd fe geir lefel twf dangosol ar gyfer holl Ganolfannau a Phentrefi sydd yn y Cynllun. Mae maen prawf 1(b) o Bolisi PS 1 (Yr Iaith Gymraeg a'r Diwylliant Cymreig) yn cyfeirio tuag at ddatblygiad preswyl a fydd un ai ar ben ei hun neu yn gronnol yn darparu mwy na'r ddarpariaeth tai dangosol. Cynhelir arolwg tai yn flynyddol i nodi beth sydd wedi digwydd dros y flwyddyn i'r holl safleoedd sydd efo caniatâd cynllunio. Felly wrth ystyried unrhyw gais cynllunio newydd mae effaith gronnol y nifer o unedau sydd wedi ei gwblhau ers 2011 ynghyd a safleoedd yn y banc tir presennol (h.y. safleoedd efo caniatâd cynllunio) yn cael ei asesu i weld os oes angen Datganiad ieithyddol i gefnogi unrhyw gais h.y. os nad yw'r bwriad yn cyrraedd y trothwy lle fod angen Asesiad Effaith Iaith Gymraeg. Gall hyn olygu fod angen cyflwyno datganiad ieithyddol ar gyfer codi dim ond 1 tŷ o fewn Canolfan neu Bentref sydd yn gronnol wedi neu yn gallu cyflawni ei lefel twf dangosol. Mae hyn yn golygu fod trothwyon y Cynllun yn gofyn am ddatganiadau yn llawer is na'r hyn a argymhellir o fewn PCC a TAN 20.
- 4.30 O fewn y CCA 'Cynnal a Chreu Cymunedau Nodedig a Chynaliadwy' wrth gyfeirio datblygwyr tuag at baratoi Asesiad neu Ddatganiad neu Dystiolaeth Gefnogol pwysleisir ei bod yn hanfodol fod ymgeiswyr yn sicrhau bod ganddynt yr holl wybodaeth angenrheidiol am y gymuned, a gwybodaeth polisi cynllunio ac yn defnyddio casgliadau'r asesiad o'r wybodaeth yn wrthrychol i ragweld yr effaith gronnus fwyaf tebygol ar yr iaith Gymraeg. Yn bellach yn Atodiad 7 o'r Canllaw disgwylir y bydd y swyddog cymwys o fewn y Cyngor yn gwirio'r Datganiad ai weld a yw'r dadansoddiadau a'r casgliadau ar sail y wybodaeth gronnus a gyflwynwyd yn rhesymol ai peidio. O fewn Atodiad 8 o'r Canllaw sef y fethodoleg ar gyfer paratoi Asesiad Effaith Iaith Gymraeg mae'r cwestiwn ar ddiwedd pob rhan yn cyfeirio tuag at yr effaith gronnus bosib o'r bwriad.
- 4.31 Ystyrir pob cais yn unigol er mwyn sicrhau bod sylw yn cael ei roi i effaith cronol datblygiadau. Mae swyddogion cynllunio yn bennaf yn gweithio mewn ardaloedd penodol, sydd yn golygu eu bod yn gyfarwydd hefo hanes cynllunio ardaloedd a cheisiadau eraill sydd heb eu penderfynu ac felly gellir asesu'r effaith cronol yn haws pan fod angen. Edrychir ar sylwadau sy'n cael eu cyflwyno a threfnir i gael trafodaeth a gwybodaeth bellach os oes angen.

5. Ymgynghori

- 5.1 Mae gofynion statudol gydag ymgynghori a rhoi cyhoeddusrwydd i geisiadau cynllunio. O safbwynt ystyriaethau yn ymwneud a'r iaith Gymraeg mae ymgynghoriad rhwng Gwasanaeth Cynllunio, Gwasanaeth Polisi Cynllunio a'r Uned Iaith ar geisiadau cynllunio.
- 5.2 Mae'r broses o baratoi CDLI ar y cyd a CCA destun ymgynghoriadau statudol fel y bydd y Cynllun Datblygu Lleol newydd.

6. Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

- 6.1 Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn gosod dyletswydd i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru, yn unol â'r egwyddor datblygu gynaliadwy. Mae pob adroddiad ar gais cynllunio yn dangos ystyriaeth i'r Ddeddf Llesiant. Oherwydd cyflwynwyd y Cynllun Datblygu Lleol ar y

Cyd i Lywodraeth Cymru cyn mis Ebrill 2016, nid oedd rhaid iddo gyd-fynd yn uniongyrchol â'r nodau llesiant a amlygwyd yn y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol.

- 6.2 Fodd bynnag, fel rhan o'r archwiliad i'r Cynllun cafodd y fframwaith deddfwriaethol ei ddiweddarau a'r ffyrdd o weithio a amlinellir yn adran 5 y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ei ystyried. Fel ymateb i Bwynt Gweithredu S16/PG41 fe wnaeth y Cyngor ddangos bod y Cynllun yn cyd-fynd â'r nodau llesiant a amlygwyd. Casgliad yr Arolygydd yn ei adroddiad i'r Cynllun oedd "...Yn wir, bydd y Cynllun, fel y'i haddaswyd, yn cyfrannu tuag at lesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol Cymru ac, yn yr ystyr hon, rydym yn fodlon ei fod yn cydymffurfio â'r egwyddor drosfwaol o gyflawni datblygu cynaliadwy...".

A ydych wedi cynnwys trigolion / defnyddwyr gwasanaeth? Os ddim, pryd a sut ydych yn bwriadu ymgynghori â nhw?

- 6.3 Fel rhan o'r broses o benderfynu cais cynllunio mae yn rhaid cwblhau cyfnod ymgynghori statudol sydd yn cynnwys gwybyddu ymgynghorwyr statudol, cynghorau cymuned a thref, cymdogion / tîrfeddianwyr cyfagos, aelodau lleol ac fel arfer bydd rhybudd safle yn cael ei arddangos ar dir cyhoeddus yn agos i'r safle. Mae copi o geisiadau cynllunio hefyd ar gael ar wefan y cyngor ac mae sawl ddewis i allu chwilio am geisiadau. Mae copi o unrhyw ddatganiad/asesiad ieithyddol ar gais cynllunio yn ffurfio rhan o'r ffeil cynllunio cyhoeddus ac nid yw'n anghyffredin i'r gwasanaeth derbyn sylwadau ar gynnwys asesuadau a datganiadau ieithyddol. Wrth asesu a phenderfynu mae'n rhaid rhoi ystyriaeth i unrhyw sylwadau sydd yn cael eu derbyn.

A ydych wedi ystyried cydweithio?

- 6.4 Mae'r Gwasanaeth Cynllunio yn ffurfio rhan o'r Bwrdd Prosiect Gwarchod Enwau Lleodedd Cynhenid Gwynedd ac felly'n cydweithio ar y bwrdd gyda gwasanaethau eraill o fewn y Cyngor. Trwy ddefnydd o bolisi PS 1 mae amod cynllunio yn cael ei gosod ar unrhyw ddatblygiadau tai a datblygiadau masnachol newydd i sicrhau enw Cymraeg. Yn ystod 2023/24, gosodwyd amod ar 35 o caniatadau cynllunio sydd yn sicrhau enw Cymraeg ar fusnesau newydd a dros 120 o dai newydd.
- 6.5 Mae'r Gwasanaeth Cynllunio hefyd wedi bod yn cydweithio gydag Uned Iaith y Cyngor ar waith Y Gymraeg mewn Busnes. Mae nodyn sy'n codi ymwybyddiaeth ac sydd hefyd yn cynnig cyngor yn mynd allan ar ymatebion cyngor ymlaen llaw ac mae nodyn gwybodaeth hefyd ar gael i swyddogion ddefnyddio ar ddyfarniadau cynllunio.

Beth sydd wedi ei wneud neu bydd yn cael ei wneud i atal problemau rhag codi neu waethgu yn y dyfodol?

- 6.6 Mae parhau i gydweithio a chyfathrebu rhwng adrannau'r Cyngor yn allweddol, a bydd y tystiolaeth o Adroddiadau Monitro Blynnyddol y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd

yn cyfrannu tuag at y broses o baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol newydd fydd yn cynnwys adolygu'r polisïau cynllunio.

Sut ydych wedi ystyried yr hirdymor a beth fydd anghenion pobl mewn blynyddoedd i ddod?

- 6.7 Mae angen gwneud penderfyniadau ar geisiadau cynllunio yn unol â'r Cynllun Datblygu Lleol ar y cyd, sydd yn rhoi fframwaith polisi cynllunio ar gyfer cwrdd ag anghenion cymdeithasol, economaidd ac amgylcheddol yr ardal a thrigolion am gyfnod o 15 mlynedd.

Er mwyn sicrhau integreiddio, a ydych wedi ystyried yr effaith bosib ar gyrff cyhoeddus eraill?

- 6.8 Mae'r broses statudol o ymgynghori ar geisiadau cynllunio, a'r broses o baratoi y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd – a'r Cynllun Datblygu Lleol newydd (Gwynedd) yn rhoi ystyriaeth lle bo angen i'r effaith posib ar gyrff cyhoeddus eraill.

7. Effaith ar Nodweddion Cydraddoldeb, y Gymraeg a'r Dyletswydd Economaidd-Gymdeithasol

- 7.1 Mae Dyletswydd Cydraddoldeb y Sector Cyhoeddus yn mynnu bod y Cyngor yn rhoi ystyriaeth briodol i'r angen i ddileu gwahaniaethu, hybu cyfle cyfartal a meithrin perthynas dda rhwng gwahanol gymunedau. Mae'r Cyngor wedi cynnal a rhoi cyhoeddusrwydd i Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb o'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd er mwyn sicrhau bod materion cydraddoldeb wedi cael eu hystyried drwy gydol y broses o baratoi'r Cynllun. Bu'r broses hon yn un ailadroddus er mwyn sicrhau bod y Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd yn hybu cyfle cyfartal ac amrywiaeth ac nad yw'n cael effaith niweidiol ar unrhyw bobl sy'n cael eu diogelu o dan Ddeddf Cydraddoldeb 2010 nac yn gwahaniaethu yn eu herbyn.

- 7.2 Mae yn ofynnol i'r Cyngor, dan ofynion Safonau'r Gymraeg (Adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011) ystyried yr effaith fydd newid mewn unrhyw bolisi neu weithdrefn (neu greu polisi neu weithdrefn o'r newydd), yn ei gael ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg ac i sicrhau nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. Fel yr amlygir yn rhan 3.6 uchod fel rhan o broses paratoi'r Cynllun fe baratowyd Asesiad Effaith ar yr Iaith Gymraeg oedd yn edrych ar Strategaeth y Cynllun, y Cynllun Adnau, Polisïau Manwl y Cynllun ac Ardaloedd Twf sef y Canolfannau a Phentrefi Gwasanaeth y Cynllun.

- 7.3 O Ebrill 1af 2021 ymlaen mae gan y Cyngor ddyletswydd i roi sylw dyledus i ddod i'r afael ag anfantais economaidd-gymdeithasol mewn penderfyniadau strategol. Mae'r dyletswydd yma wedi dod ar ôl i'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd gael ei fabwysiadu.

7.4 Bydd y Cynllun Datblygu Lleol newydd yn cael ei baratoi yn unol efo'r dyletswyddau yma.

8. Camau Nesaf

8.1 Mae'r Cyngor wedi cyhoeddi [Cytundeb Cyflawni](#) sydd yn gosod allan amserlen ar gyfer yr holl gamau statudol o baratoi'r Cynllun Datblygu Lleol newydd i Ardal Cynllunio Leol Gwynedd. Rhagwelir bydd y Cynllun newydd yn cael ei fabwysiadu yn Medi / Hydref 2027.

Gwybodaeth Cefndir

Nodyn Cyngor Technegol (TAN) 20 Cynllunio a'r Gymraeg (Hydref 2017)

[Nodyn cyngor technegol \(TAN\) 20: cynllunio a'r Gymraeg | LLYW.CYMRU](#)

Canllaw Cynllunio Atodol: Cynnal a Chreu Cymunedau Nodedig a Chynaliadwy

[Canllaw-Cynllunio-Atodol-Cynnal-a-Chreu-Cymunedau-Nodedig-a-Chynaliadwy-Gorff-2019.pdf \(llyw.cymru\)](#)

Cytundeb Cyflawni Cynllun Datblygu Lleol newydd Gwynedd

[Cytundeb Cyflawni](#)

Atodiadau

Atodiad 1 Polisi PS 1 'Yr Iaith Gymraeg a'r Diwylliant Cymreig' o'r Cynllun Datblygu Lleol ar y Cyd.

Atodiad 2 Rhestr wirio'r Uned Iaith